

Радомир Станић

ЗА ОЧУВАЊЕ АУТЕНТИЧНОСТИ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

Стари мост у Мостару (1557.-1566. године), уклопљен у импресивни споменички ансамбл, представља симбол, синоним и понос града на Неретви. Да нијемонументалних кула које су штитиле мост и стари град, питање је да ли би данашње генерације могле да се диве овом величанственом луку ... разапетом између двеју обала смарагднозелене Неретве. Јер, он можда не би ни постојао да га оне нису штитиле, чиме би светска културно-историјска баштина била сиромашнија за један споменик изузетне лепоте и атрактивности.

Особити стратешки значај у погледу одбране старог моста и града имала је кула - позната под именом Тара или Херцегуша. Лоцирана и грађена тако да би на најефикаснији начин штитила најстарије и најзначајније језгро старог Мостара заједно са мостом као најважнијим објектом овог комплекса, кула је по својој архитектонској концепцији и структури, а нарочито својим обликом, била прилагођена овој функцији као и сви средњовековни објекти ове врсте код нас и у свету. Временом, када су престале потребе за одбраном моста и његовог амбијента, кула је претрпела измене и добила облик свог горњег дела који нам је предат у наслеђе. Наиме, 1821. године горњи део куле првобитно зупчасто завршен, добио је кров покривен каменом плочом.

Када су недавно конзерватори мостарског Завода за заштиту споменика културе приступили радовима на заштити овог историјског објекта, установили су да се испод кровне конструкције куле налазе добро очувани њени првобитни завршни облици у виду зубаца, потпуно истоветни са оваквим елементима на кулама из овог и ранијег времена у многим старим градовима у нашој земљи и Европи.

Ово откриће које се могло очекивати, изазвало је код конзерватора и не само код њих, дилеме у погледу примене конзерваторских интервенција, односно недоумицу: да ли кулу Херцегушу санирати у облику у коме је затечена, или јој вратити првобитни - аутентични изглед.

Познавајући културно-историјску и конзерваторску проблематику мостарских споменика, осећам се побуђеним да изнесем своје мишљење о конзерваторском третману куле Херцегуше, тим пре што је у питању објекат у споменичком комплексу од прворазредне вредности, познат широм света.

Основни принципи и правила у приступу заштити споменика културе који проистичу из опредељења у светској теорији и пракси и из југословенских самоуправних и законских ставова и прописа који се односе на заштиту и проучавање културне баштине, указују на потребу испитивања могућности за враћање споменику првобитних аутентичних својстава. Кад је реч о мостарској кули, мислим да постоје сви услови да се овај принцип адекватно и доследно примени. Ослобођењем првобитних форми и елемената, управо се потенцирају изворна споменичка својства ове грађевине, чиме она више добија на историјској и архитектонској вредности. Не постоје објективни стручни ни научни, па ни било који други, оправдани разлози да се на кули задржава кров као додатак, настао пре 150 година. Већ тада је нарушена њена изворност. Зашто би данас када је научно конзерваторска мисао свуда у свету задоминирала и када је код нас као преовлађујући принцип снажно афирмисана, падали у исту грешку и уместо да споменику враћамо аутентичне елементе, да му задржавамо додатке настале произвољно и неуко, у време када није било услова да се друкчије и разложно размишља. Да је кров, настао 1821. године, од неке архитектонске или естетске вредности, можда би се и могло размишљати о његовом задржавању, јер 150 година као историјско раздобље и хронолошка дистанца није за потцењивање. Међутим, кад се има у виду да кров буквално ружи кулу, да је архитектонски деградира и да је као несрећно настао додатак готово историјски фалсификује и споменички обезбредује, онда не би требало да буде двоумљења око уклањања кровне конструкције, ослобађања постојећих и рестаурације оштећених зупчастих завршетака. На овај начин би кула добила ранија обележја која су јој уклоњена неправком - захватом који би се могао назвати несвесном девастацијом.

Кула је настала и вековима, све до почетка XIX века, егзистирала као одбрамбени објекат. Као таква је пројектована и грађена. Њен горњи део са зупчастим завршецима који су срећом у великој мери очувани, најзначајније је и најтипичније првобитно одбрамбено обележје. У томе је и њена споменичко-архитектонска суштина, којој смо дужни да чувамо и конзерваторски осмишљавамо.

Архивска, конзерваторска, историјографска и друга истраживања већ сада недвосмислено указују на једино могући првобитни изглед - обелодањен скидањем крова. За сваки случај њих треба продубити

и до краја довести, да би се са потпуном сигурношћу дефинитивно конзерваторско-рестаураторски обликовала на основама поузданих података и на бази егзактне научне конзерваторске методе.

Оно што је битно учинити пре опредељења какав вид интервенција треба применити, јесте обавити широку консултацију најпознатијих и најеминентнијих стручњака, научника и конзерваторских последника. Мислим да проблем превазилази компетенције мостарских и сарајевских конзерватора, чија су мишљења, изгледа, подељена. Мостарски стари мост са објектима у свом ансамблу је споменик југословенског значаја, па и ширег. Стога сматрам за целисходним организовање југословенског саветовања у Мостару на коме би се овај проблем свестрано размотрио и расветлио, а које би могло да постави неке полазне теоријски и практично аргументоване премисе за решавање сличних питања код споменика изузетног значаја.

Мало је градова код нас који се одликују тако импозантним споменичким фондом као што је Шантићев Мостар. Он је, у истини, град споменик. Утолико је, уопште узевши, питање заштите споменика у овом граду деликатније, сложеније и

одговорније. Треба рећи да су баш у њему, пре више од две деценије, заслугом истакнутог сликара и ентузијасте Мирка Кујачића, постигнути драгоцени резултати, изванредна и непревазиђена искуства на заштити и ревитализацији споменичког наслеђа у оквиру урбанистичке градске структуре. Не би, стога, а ни из других хуманистичких разлога, ваљало да се изневере принципи који су одговорно и консеквентно примењивани при заштити осталих мостарских споменика, у првом реду Старог моста, тог драгуља наше прошлости. Заштитне интервенције на кули Херцегуши или Тари треба да буду исход удубљеног и простудираног конзерваторског односа према овом споменику и његовој проблематици, који ће се надовезивати на тековине у овом племенитом послу, постигнуте баш у Мостару.

Уверен да овај проблем може бити интересантан за ширу конзерваторску па и другу јавност, и свестан чињенице да би расправа о овом питању била вишегеног корисна, изражавам задовољство ако би овај мој напис покренуо слична или супротна размисљања и ако би она нашла место на страницама овог часописа.

